

**ПРАВОВИЙ СТАТУС ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ
ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ
У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ УСТАНОВАХ ЗАКРИТОГО ТИПУ**

**LEGAL STATUS OF PROSECUTOR'S OFFICES REGARDING THE PREVENTION
OF CRIMINAL OFFENSES IN CLOSED PENITENTIARY INSTITUTIONS**

У статті розкрито правовий статус органів прокуратури як правоохоронного органу в системі державних органів, що здійснюють запобігання кримінальним правопорушенням у кримінально-виконавчих установах закритого типу. Доведено, що однією з проблем, що позначена комплексним характером та зумовлена необхідністю наукового пошуку запобігання детермінантів вчинення в кримінально-виконавчих установах закритого типу Державної кримінально-виконавчої служби України кримінальних правопорушень, є правозахисна діяльність органів прокуратури як єдиної системи, що реалізує встановлені Конституцією України функції обвинувачення, представництва та нагляду для захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства й держави. Беручи до уваги, що чинний Закон України «Про прокуратуру» відкликав спеціальну норму щодо діяльності прокуратури як суб'єкта попередження кримінальних правопорушень загалом та в кримінально-виконавчих установах зокрема, у нашому власному дослідженні ми поставили за мету відтворити цю норму та вивести на науковий рівень роль прокуратури в системі запобігання вчиненню кримінального правопорушення як необхідної умови зменшення тяжкості кримінальної ситуації як в країні, так і в кримінально-виконавчій установі Державної виконавчої служби України. Варто також зазначити, що прокуратура, посідаючи особливе місце в системі захисту прав людини в Україні, має відігравати провідну роль у координації антидискримінаційної спроможності правоохоронних органів запобігати кримінальним правопорушенням у кримінально-виконавчих установах. На жаль, значення прокуратури в цій діяльності досі недооцінюється наукою та серед практиків. Не вистачає ясності щодо основних концептуальних питань, що стосуються цілей та завдань, місця та ролі прокуратури в системі злочинців у кримінально-виконавчих установах. У статті зазначається, що правовий статус прокуратури з питань запобігання кримінальним правопорушенням у кримінально-виконавчих установах об'єктивно відображає стан, тенденції, динаміку кримінально-виконавчої злочинності та створює основу для наукової гіпотези щодо усунення правових прогалин у цих сферах обома – засудженим та персоналом. В ході нашого дослідження наш аналіз діяльності прокуратури щодо запобігання кримінальним правопорушенням у кримінально-виконавчих установах також свідчить про те, що це сприяє стабілізації, регуляризації, залученню в законодавчу базу діяльності кримінально-виконавчої влади та установи Міністерства юстиції, усуваючи кримінальні ситуації, причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень як засудженими, так і працівниками кримінально-виконавчих установ.

Ключові слова: прокуратура, система, запобігання, діяльність, статус, кримінально-виконавча установа, засуджений.

The article deals with the legal status of the prosecutor's office as a law enforcement agency in the system of state bodies responsible in criminal-executive institutions. It has been proved that one of the problems identified by the complex nature and due to the need

for a scientific search for the prevention of determinants of criminal offenses committed in criminal-executive institutions of the State criminal-executive service of Ukraine is the human rights activities of the prosecutor's office as a single system that implements the functions of prosecution, representation and supervision established by the Constitution of Ukraine to protect human rights and freedoms, the interests of society and the state. Considering that the current Law of Ukraine "On the Prosecutor's Office" has withdrawn a special norm on the activities of the prosecutor's office as a subject for the prevention of criminal offenses in general and in criminal-executive institutions in particular, In our own study, we set the goal of reproducing this norm and bringing to a scientific level the role of the prosecutor's office in the system of preventing the commission of a criminal offense, as an indispensable condition for reducing the severity of the criminal situation both in the country and in criminal-executive institutions of the State Executive Service of Ukraine. It is also worth noting that the prosecutor's office, having a special place in the human rights protection system in Ukraine, has a leading role to play in coordinating the anti-discriminatory capacity of law enforcement agencies to prevent criminal offenses in criminal-executive institutions. Unfortunately, the importance of the prosecutor's office in this activity is still underestimated scientifically and among practitioners. There is a lack of clarity on the main conceptual issues relating to the goals and objectives, place and role of the Prosecutor's Office in the system of criminal offenders in criminal-executive institutions. The article states that the legal status of the prosecutor's office for the prevention of criminal offenses in criminal-executive institutions objectively reflects the state, trends, dynamics of penitentiary crime and creates the basis for a scientific hypothesis to eliminate legal gaps in these areas by both convicts and staff. In the course of our study, our analysis of the activities of the prosecutor's office on the prevention of criminal offences in criminal-executive institutions also suggests that it contributes to stabilizing, regularizing, bringing into the legal framework the activities of the criminal-executive authorities and institutions of the Ministry of Justice, eliminating criminal situations, causes and conditions conducive to the commission of criminal offences by both convicts and staff of criminal-executive institutions.

Key words: *prosecutor's office, system, prevention, activity, status, criminal-executive institution, convicted.*

Вступ. З огляду на те, що з чинного Закону України «Про прокуратуру» вилучено спеціальну норму стосовно діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням загалом і в КВУЗТ зокрема, ми у власному дослідженні поставили за мету відтворити цю норму та довести на науковому рівні роль органів прокуратури у системи запобігання вчинення кримінального правопорушення як невідмінної умови зниження гостроти кримінальної ситуації як в країні, так і у кримінально-виконавчих установах закритого типу (далі – КВУЗТ) Державної кримінально-виконавчої служби (далі – ДКВС) України.

Варто також зазначити, що прокуратура, посідаючи особливе місце в системі охорони прав людини в Україні, покликана відіграти провідну роль у координації антикриміногенного потенціалу правоохоронних органів стосовно запобігання кримінальним правопорушенням у КВУЗТ. На жаль, значення прокуратури щодо цієї діяльності наразі недооцінюється як у науковому плані, так і серед практичних працівників. Немає ясності в основоположних, концептуальних питаннях, що стосуються цілей і завдань, місця та ролі прокуратури в системі суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у КВУЗТ.

До речі, результати дослідження сучасного стану законодавчого врегулювання статусу прокуратури та її функцій, зокрема запобіжної, не вирішує більшості проблем, що пов'язані з чинною конституційною реформою та зміною організації суспільства. Саме тому дослідження правового статусу прокуратури як правоохоронного органу в системі державних органів, що здійснюють запобігання кримінальним правопорушенням у КВУЗТ, є актуальним як із теоретичної, так і з практичної точок зору.

Аналіз останніх досліджень свідчить про те, наукові засади правового статусу прокуратури як правоохоронного органу в системі державних органів, що здійснюють запобігання кримінальним правопорушенням у КВУЗ, є традиційно найбільш розвиненим напрямом досліджень серед вчених. Зокрема, вказану проблематику вивчали К.А. Автухов, Ю.М. Антонян, А.І. Богатирьов, І.Г. Богатирьов, О.І. Богатирьова, В.В. Голіна, Б.М. Головін, В.К. Гришук, І.М. Данишин,

Т.А. Денисова, О.М. Джужа, В.М. Дрьомін, В. В. Коваленко, О. Г. Колб, І. О. Колб, І.М. Копотун, О.В. Краснокутський, А.Л. Колодчина, В.В. Лунєєв, П.П. Михайленко, Ю.В. Орел, М.С. Пузирьов, Г.О. Радов, М.В. Романов, О.В. Старков, А.Х. Степанюк, П.Л. Фріс, В.Б. Шабанов, О.О. Шкута, С.В. Царюк та інші.

Постановка завдання. Основною метою статті є вивчення правового статусу прокуратури як правоохоронного органу в системі державних органів, що здійснюють запобігання кримінальним правопорушенням у КВУЗТ.

Результати дослідження. Розкриваючи правовий статус прокуратури як правоохоронного органу в системі державних органів, що здійснюють запобігання кримінальним правопорушенням у КВУЗТ, вважаємо за необхідне наголосити, що завдяки Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» Основний Закон доповнено ст. 131¹, редакція якої не передбачає серед функцій органів прокуратури здійснення нагляду за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян (далі – нагляд).

У підпункті «а» п. 16 розділу I вказаного Закону в новій редакції викладено п. 9 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, згідно з яким прокуратура продовжує виконувати відповідно до чинних законів функцію нагляду за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, до набрання чинності законом про створення подвійної системи регулярних пенітенціарних інспекцій [1].

Отже, на період до набрання чинності законом про створення подвійної системи регулярних пенітенціарних інспекцій прокурори продовжують здійснювати вказану функцію, керуючись, зокрема, вимогами ст. 2, 26 Закону України «Про прокуратуру», ст. 22 Кримінально-виконавчого кодексу України, ст. 29 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України». Виходячи з вищевикладеного, прокурори мають здійснювати нагляд за додержанням:

– прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства і держави під час виконання покарань та інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи, відповідно до законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

– законодавства щодо запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню із затриманими, взятими під варту та засудженими;

– визначених законодавством вимог режиму, порядку та умов тримання затриманих осіб, а також осіб, до яких застосовано запобіжні заходи у вигляді тримання під вартою та поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають їхню небезпечну поведінку;

– визначених законодавством вимог режиму, порядку та умов тримання, медичного обслуговування, а також відбування покарань засудженими;

– встановлених законодавством вимог режиму, порядку умов тримання та медичного обслуговування, осіб, до яких застосовано інші заходи примусового характеру.

Крім того, відповідно до п. 5.2 наказу Генеральної прокуратури України № 15 «Про основні засади організації роботи в органах прокуратури України» та п. 11 наказу Генеральної прокуратури України № 161 «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян» питання проведення прокуратурами на місцях перевірок окремих об'єктів нагляду, а також участі у спільних перевірках можна визначати наказами керівників регіональних прокуратур.

Згідно з вимогами ч. 2 ст. 26 Закону України «Про прокуратуру» прокурор здійснює нагляд в органах та установах шляхом проведення регулярних перевірок, а також у зв'язку з необхідністю належного реагування на відомості про можливі порушення законодавства, що містяться у скаргах, зверненнях чи будь-яких інших джерелах [2]. Тому в контексті дослідження запобігання кримінальним правопорушенням у КВУЗТ органами прокуратури ми звертаємо увагу і на відповідні зміни соціально-економічного і політичного характеру, істотно оновленого законодавством в сфері кримінальної юстиції. Хоча, як зауважує вітчизняний вчений М.М. Бурбика, фактично уся діяльність органів прокуратури пронизана попереджувальним змістом і обов'язок виявляти причини й умови виникнення кримінальних правопорушень притаманний усім без винятку напрямкам прокурорського нагляду [3, с. 14].

Отже, слід погодитися з позицією поіменного дослідника та доповнити її, визначивши, що без цього неможливо забезпечити якісно новий, що зумовлений об'єктивними параметрами соці-

альної та кримінальної ситуації, рівень цілеспрямованої діяльності органів прокуратури в сфері запобігання вчиненню кримінальних правопорушень у КВУЗТ, Конституція України дає підстави стверджувати, що всі органи державної влади та управління, включаючи прокуратуру, сприяють діяльності щодо протидії та запобігання кримінальним правопорушенням, оскільки зміцнення правопорядку в країні є однією з основних функцій держави.

Проголошення у ст. 3 Конституції України про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [4] вимагає від прокуратури забезпечити консолідацію всіх правоохоронних органів щодо протидії та запобігання вчиненню кримінальних правопорушень.

З огляду на те, що у державі досі не сформована ефективна система запобігання кримінальним правопорушенням в КВУЗТ, недосконалою видається її законодавча основа, а засоби, що застосовуються, не завжди ефективні. А тому все це вимагає створення сучасного науково-практичного обґрунтування для вдосконалення форм, методів та заходів запобіжної діяльності органів прокуратури у сфері запобігання кримінальним правопорушенням.

Водночас у цьому контексті особливої уваги потребує визначення місця органів прокуратури, їхніх служб і підрозділів, що безпосередньо забезпечують консолідацію всіх правоохоронних органів у сфері запобігання вчиненню кримінальних правопорушень у КВУЗТ, а також удосконалення їхніх правових та організаційних засад запобіжної діяльності. У контексті викладеного неупередженим є позиція дослідника Г.В. Фороса, на думку якого «запобігання кримінальним правопорушенням в сучасних умовах – це найбільш реальний внесок правоохоронних органів у сприяння політичній реформі та економічним і соціальним перетворенням у країні» [5, с. 179].

Саме тому значення діяльності щодо запобігання кримінальним правопорушенням в КВУЗТ органами прокуратури варто розглядати через функцію держави, що демонструє рівень захисту громадян від посягань з боку правопорушника на їхні права і свободи. Ми поділяємо позицію вченого В.Б. Авер'янова, який принципово ввів новий погляд на суспільну цінність запобігання злочинності. Вчений вважає, що вона розглядається як засіб забезпечення прав і свобод людини у сфері функціонування виконавчої влади держави [6, с. 5–8].

Стосовно нашого дослідження особливу увагу ми звернули на функцію нагляду за дотриманням законів під час виконання судових рішень у кримінальних провадженнях, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженнями особистої свободи громадян, які вчинили кримінальне правопорушення і за вироком суду направлені відбувати покарання в КВУЗТ. До речі, ми поділяємо позицію вітчизняного вченого А.І. Богатирьова, що свобода для засуджених практично обмежена як на певний строк, так і довічно. І це цілком логічно відповідає Протоколу щодо вимог до місць, що підлягають моніторингу у розумінні ст. 4 Факультативного протоколу [7, с. 78].

Варто також зазначити, що генезис діяльності органів прокуратури з перших днів незалежності України показує, що вітчизняна прокуратура користується посиленою увагою як з боку державних органів, так і різноманітних політичних сил. Насамперед йдеться про вже недійсний Закон України «Про прокуратуру», що став першим нормативним актом, яким визначені завдання, функції та повноваження цього державного органу.

При цьому необхідно зауважити, що на сучасному етапі розвитку української держави прокуратура України функціонує як прокуратура змішаного типу, для якої функція обвинувачення та функція нагляду за виконанням і дотриманням законів були дотепер пріоритетними і рівнозначними, позаяк у новій редакції Закону України «Про прокуратуру» [2] ці функції видозмінились та набули дещо іншого характеру.

Однак, на нашу думку, правовий статус органів прокуратури як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням в КВУЗТ нині не вивчений повною мірою, що зумовлює потребу подальшого дослідження на науковому та практичному рівнях. Ретроспективний аналіз функціонування органів прокуратури дозволяє говорити про те, що діяльність прокуратури як органу державної влади з дня її утворення і дотепер, спрямована на забезпечення верховенства закону, охорону і захист інтересів держави і суспільства, підтримку державного звинувачення, запобігання кримінальним правопорушенням, укріплення правопорядку, забезпечення дотримання законодавства України.

Прокурор діє від імені державного органу – прокуратури, на яку законодавством покладені представницькі функції. При цьому застосування органами прокуратури представницьких повноважень відповідає вимогам ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

про забезпечення кожному права на справедливість, захист його прав та співвідноситься у цьому контексті із змістом запобіжної діяльності в Україні.

Навіть більше, слід констатувати, що основна риса професії прокурора полягає у безпосередньо політико-державному характері, позаяк у своїй основі вона є насамперед державною роботою. Ця робота стосується питань громадянської і державної дисципліни, законності, боротьби зі злочинністю, політичний характер цієї професії суттєво відрізняє її від багатьох інших, визначає державно-правовий статус прокурора.

Слово «статус» у повсякденному побуті вживається у зв'язку з різними поняттями (статус міста, військовослужбовця, мови тощо), однак поняття «статус» насамперед категорія правова [8, с. 77]. Провідні зарубіжні вчені М.І. Матузов і А.В. Малько у власній праці «Теория государства и права» зазначають, що правовий статус є категорією, що віддзеркалює весь спектр взаємозв'язків людини із суспільством, державою, колективом, оточуючими людьми [9, с. 269].

Ми погоджуємося з цією позицією, але зауважуємо, що правовий статус особи ґрунтується на конституційних принципах, що відображають конкретні підстави відносин між державою і фізичною особою, позаяк саме Конституція України встановлює відповідальність держави перед людиною за свою діяльність, утвердження і забезпечення прав і свобод людини (ст. 3) [4].

З огляду на те, що слово «статус» у перекладі з латини означає «положення, стан кого-небудь чи чого-небудь», варто підтримати позицію О.В. Петришина, що категорії «правовий статус» та «правове становище» є синонімами. Деякі вчені при цьому підкреслюють, що розмежування необхідно проводити не між правовим статусом і правовим становищем однієї і тієї самої особи, а між правовим статусом (становищем) різних осіб та організацій [8, с. 264].

Загальновідомий у теорії права висновок, що в основі правового статусу лежить фактичний соціальний статус, тобто реальне положення людини у системі суспільних відносин. Право лише закріплює це положення, вводить його в законодавчі рамки. Соціальний і правовий статуси співвідносяться як зміст і форма. Своєю чергою поняття «правовий статус особистості» і «правове положення особистості» рівнозначні. У будь-якому разі законодавство України, а також міжнародні акти про права людини не проводять між ними яку-небудь різницю, а використовують в одному й тому ж самому сенсі [10, с. 124].

Отже, правовий статус працівників органів прокуратури – це система прав та обов'язків, що закріплені у нормативно-правових актах України, ґрунтовані на конституційних принципах та визначають реальне положення працівників органів прокуратури у системі суспільних відносин.

Відповідно, правовий статус прокуратури як суб'єкта запобігання кримінального правопорушення у кримінально-виконавчих установах закритого типу – це встановлені у чинному законодавстві правові повноваження прокурора, що забезпечують криминологічний аналіз кримінальних правопорушень в цих установах; нагляд за виконанням судових рішень у них; координацію правоохоронних органів щодо запобігання кримінальним правопорушенням у кримінально-виконавчих установах закритого типу; допомогу громадськості у контролі за дотриманням законності в цих установах; участь органів прокуратури у розробці заходів запобігання кримінальним правопорушенням у них.

При цьому варто мати на увазі той факт, що головна особливість прокуратури в Україні, а отже, й особливість її правового статусу, полягає в тому, що вона є прокуратурою змішаного (наглядово-обвинувального) типу, тобто виконує функції як нагляду за виконанням законів, так і кримінального переслідування. Щодо цього варто підтримати позицію вітчизняного вченого С.С. Мірошніченко, що пріоритетною функцією прокуратури є захист прав і законних інтересів громадян [11, с. 15–16].

До речі, на думку вітчизняного вченого В.М. Тертишника, саме прокуратура часто виступає чи не єдиною інстанцією, в якій людина може знайти реально, швидко і безкоштовну допомогу в захисті своїх прав [12, с. 15]. Саме тому нормативне регулювання статусу прокуратури відображає цільове призначення зазначеного інституту і спрямоване на належне здійснення ним кримінального переслідування, правозахисної та контрольно-наглядової діяльності, визначення сфери його компетенції, забезпечення належних механізмів реалізації ним своїх повноважень тощо.

Висновки. Узагальнюючи вищенаведене, необхідно зазначити, що правовий статус прокуратури щодо здійснення запобігання кримінальним правопорушенням у КВУЗТ об'єктивно відображає стан, тенденції, динаміку пенітенціарної злочинності і створює підґрунтя для висунення наукової гіпотези про усунення правових прогалин у цій сфері як засудженими, так і персоналом.

Проведений нами в процесі дослідження аналіз діяльності органів прокуратури з питань запобігання кримінальним правопорушенням у КВУЗТ дозволяє також зробити висновок про те, що вона сприяє стабілізації, упорядкуванню, приведенню в законні рамки діяльність органів і установ виконання покарань Міністерства юстиції України, усуненню кримінально-небезпечних ситуацій, причин і умов, що сприяють вчиненню як засудженими, так і персоналом КВУЗТ кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
2. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 12.05.2021).
3. Бурбика М.М. Уточнення термінології з питань визначення місця та ролі органів прокуратури як суб'єкта протидії злочинності. *Вісник прокуратури*. 2009. № 2. С. 62–67.
4. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 12.05.2021).
5. Форос Г.В. Суб'єкти діяльності щодо попередження злочинів та протидії злочинності. *Правова держава*. 2012. № 4. С. 179–184.
6. Авер'янов В.Б. Принципи верховенства права і реформа українського адміністративно-го права. *Адвокат*. 2000. № 2. С. 5–8.
7. Богатирьов А.І. Антикриміногенний вплив на злочинність в місцях несвободи України : монографія. Херсон : ВД «Гельветика», 2019. 432 с.
8. Теорія держави і права : підручник / О.В. Петришин та ін.; за ред. О.В. Петришина. Харків : Право, 2014. 368 с.
9. Теория государства и права : учебник / под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько. Москва : Юристъ, 2000. 771 с.
10. Карташкин В.А. Права человека в международном и внутригосударственном праве. Москва : Изд-во ИГиП РАН, 1995. 134 с.
11. Мірошніченко С.С. Діяльність прокуратури з попередження організованої злочинності : монографія. Київ : Ін Юре, 2008. 212 с.
12. Тертишник В.М. Концептуальні аспекти прокурорського нагляду. *Вісник прокуратури*. 2002. № 6 (18). С. 14–19.

УДК 343.16+343.37

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.3.31>

ТКАЛЕНКО О.В.

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ АБО НЕЗАКОННОГО ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ЗБУТУ ЛІСУ

OPERATIONAL AND SEARCH CHARACTERISTICS ILLEGAL CUTTING OR ILLEGAL TRANSPORTATION, STORAGE, SALE OF FOREST

У статті надано поняття оперативного-розшукової характеристики незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу як системи кримінально-правових, криміналістичних, кримінологічних та інших ознак кримінального правопорушення, що має значення для виявлення та документування протиправної діяльності осіб (злочинних груп), які причетні до його вчинення, а також обрання

© ТКАЛЕНКО О.В. – здобувач (Харківський національний університет внутрішніх справ)